

Nr 456.

Av herr Hagberg i Malmö m. fl., i anledning av Kungl. Maj:ts proposition, nr 74, angående anslag till ytterligare aktieteckning i Norrbottens järnverk aktiebolag, m. m.

Till aktieteckning i Norrbottens järnverk aktiebolag har riksdagen hittills anvisat 82 milj. kronor. Genom riksgäldskontoret har vidare garanti ställts för lån på sammanlagt 101 milj. kronor; i anslag för direkt lån ha därutöver anvisats 1,5 milj. kronor. Den 2 februari 1951 har dessutom Kungl. Maj:t lämnat företaget lånemedgivande på 15 milj. kronor.

Den totala ekonomiska ramen för företagets utbyggnad och rörelse sådan den genom tillskott av främmande kapital intill denna dag fixerats utgöres alltså av 199,5 milj. kronor.

Bolagets aktiekapital har redan en gång nedskrivits — då med 12 milj. kronor.

I Kungl. Maj:ts proposition nr 74 äskas dels ett anslag på 75 milj. kronor för ytterligare aktieteckning i bolaget, dels beslut om ytterligare lånegaranti på 35 milj. kronor.

Bifalles propositionen oförändrad av riksdagen har alltså statsverket för detta enda företag belastats med en företagarrisk på omkring 300 milj. kronor.

Därtill kommer emellertid att beslut vid årets riksdag oförtydligt binder riksdagen vid ett fullföljande av ett visserligen diffust men formellt sett utformat utbyggnadsprogram, som kommer att medföra nödvändigheten att vid kommande riksdagar bevilja ytterligare medel på *minst* 35 milj. kronor. Vad som framför annat karakteriserat det ekonomiska förloppet för och inom detta industriföretag är dels att dess styrelse hävdade det oupplösliga sambandet mellan vid olika tillfällen fattade riksdagsbeslut och behovet av nytillkommande utgifter — även utan större hänsyn till samhälls- och företagsekonomiska förändringar — dels att samma styrelse ansett sig berättigad att mycket extensivt tolka riksdagens olika beslut.

Till dessa investeringsbehov, vilka direkt komma till synes, uppkomma i samband med utbyggnaden indirekta sådana. Bland dessa kan nämnas behovet av nya bostäder för personal. Denna nybyggnad skall visserligen ske "inom ramen för den allmänna bostadspolitik", vilket dock icke förändrar den samhällsekonomiska betydelsen därav. Det rör sig om cirka 1 600 bostadslägenheter.

★

Om det allmänna över huvud taget skall ikläda sig företagarrisker av denna storleksordning kan diskuteras. Även de som anse att så skall ske

måste emellertid — inte minst med hänsyn till de i sista hand riskbärande, de svenska medborgarna — förbinda sitt konkreta beslut med absoluta krav på att själva risken är rimlig och i övrigt ekonomiskt motiverad. Detta särskilt om icke bärande skäl av annan art kunna anföras. Så förefaller i nuvarande läge icke vara fallet vad Norrbottens järnverk angår.

Av avgörande vikt för denna bedömning måste vara dels de framlagda kalkylernas tillförlitlighet, dels utsikterna att göra de gjorda investeringarna räntabla.

Styrelsen för Norrbottens järnverk aktiebolag företräder bestämt men utan mera ingående motivering ståndpunkten att företaget kommer att bli ”fullt konkurrenskraftigt”. Denna allmänt optimistiska tro delas uppenbarligen icke helt av föredragande departementschefen, som för sin del begränsar sig till det till intet förbindande konstaterandet att det ännu är ”för tidigt att fälla något mera bestämt omdöme om järnverkets konkurrensförmåga efter fullbordad utbyggnad”.

Den bedömning av räntabilitetsutsikterna styrelsen gjort har tillkommit vid en tidpunkt då såväl priserna som avsättningsmöjligheterna för företagets produkter måste betraktas som exceptionellt goda. Den bygger trots detta på tre för detta speciella företag särskilt gynnsamma omständigheter. För det första föreligger för Luossavaara-Kirunavaara aktiebolag en förpliktelse att stödja järnverkets rörelse genom malmleveranser till marknadsmissiga underpriser, vilket för år 1951 beräknats indirekt kosta statsverket 2,5 milj. kronor och för 1952 mer än 5 milj. kronor. För det andra har detta statsföretag — järnverket — med ett annat — statens järnvägar — ett fraktavtal, som minst sagt måste betecknas som utomordentligt förmånligt, och för det tredje ett avtal med vattenfallsstyrelsen, som under alla förhållanden närmar sig det ur kraftleverantörens synpunkt affärsmässigt tolerabla undre gräns. Till frågan om återverkningarna för Norrbottens järnverk av de nu ifrågasatta höjningarna av frakterna har intet anförts, ej heller — av fullt naturliga skäl — till effekten av en eventuell el-skatt.

Redan med hänsyn till ovan anförda omständigheter förefaller departementschefens försiktighet motiverad. Därtill kommer sedan upplysningen att järnverket så sent som våren 1950 producerade på lager. Styrelsen har — anmärkningsvärt nog — icke ansett sig behöva uppgiva hur omfattande den därigenom uppkommande lagerökningen blev utan nöjt sig med att tala om lager som nått en ”onormalt hög nivå”. Än mer anmärkningsvärt är dock det förhållandet att händelsen förklaras bero på ”ökad import i samband med utrikeshandelns liberalisering”. Att en ur företagets synpunkt lika oväntad som våldsam konjunkturlyftning på det internationella planet för denna gång löste svårigheterna förminskar icke nödvändigheten av ett tillfredsställande svar på frågan huruvida Norrbottens järnverk för sin konkurrenskraft är beroende både av indirekta subventioner i olika

former, av en i viss mån avgränsad inre marknad och av en onormal internationell konjunktur. Detta svar är desto angelägnare som den nu begärda utvidgningen är avsedd att skapa en kapacitet för export.

Man synes onekligen ha anledning att till och med skärpa de reservationer statsrådet på denna punkt gjort. Det är dock icke alldeles självklart att den nuvarande överkonjunkturen kommer att bli permanent.

Fullmäktige i riksgäldskontoret konstatera i sitt yttrande över framställningen från styrelsen för Norrbottens järnverk aktiebolag, att denna styrelse i sin ursprungliga kalkyl icke inrymt tillräckliga säkerhetsmarginaler, varjämte den investerat utom den givna ramen. Båda dessa omständigheter hava medfört att riksdagen förmåtts fatta beslut om statsutgifter på otillräcklig och otillfredsställande grund. Fullmäktige anse sig ävenledes kunna och böra fastslå att i förevarande fall grundsatsen att "de kalkyler, som skola ligga till grund för riksdagens beslut uppgöras med yttersta noggrannhet" icke helt iakttagits.

Fullmäktige i riksbanken hävda i sitt yttrande att den föreliggande utredningen med hänsyn till anslagsfrågans storlek kan synas alltför ofullständig. Statskontoret anmärker på att förklaringarna till den kostnadsökning, som anföres som skäl för de nya anslagen, givas i allmänna ordalag och uppenbarligen icke bygga på någon mera omfattande efterkontroll av tidigare kostnadsberäkningar.

Även i andra sammanhang har en befogad kritik riktats mot dem som bära ansvaret för de felkalkyler riksdagen nu synes stå inför nödvändigheten att med anslag på omkring 100 milj. kronor bestrida.

Merkostnaden uppgår generellt taget till omkring 63 % av det ursprungliga anläggningskapitalet, varvid kostnaderna för fördyringar uppkomna på grund av devalveringen, på grund av felbedömningar av grundförhållandena vid företagets hamnanläggning och på grund av utbyggnader utöver kalkylen frånräknats. Redan denna siffra är ägnad ingiva betänkligheter rörande företagsledningens vilja eller förmåga att kalkylera. Dessa betänkligheter bliva än större då man tager del av statskontorets försök att något mera konkret beräkna merkostnadens fördelning på olika anläggnings-element. Enligt detta har kalkylen för thomasverket från 1946 till 1950 fördyrats med 415,5 %, för allmänna avdelningar med 140,7 % och för hjälpavdelningarna med 112,6 %.

Är det verkligen möjligt att vidhålla att detta kan förklaras med en enkel och ospecificerad hänvisning till "pris- och kostnadsstegringen"?

Uppenbart är att halten i tidigare gjorda beräkningar är ägnad ingiva misstro även mot de kalkyler som nu framläggas. Då hittills gjorda framställningar från ifrågavarande företag nästan alltid visat sig leda till efterföljande konsekvenser för den anslagsbeviljande instansen finnas onekligen vissa skäl för förmodanden att så även denna gång skall bli fallet. Den anslagsbehövande har icke särskilt ansträngt sig för att undanröja sådana

farhågor. I icke ringa mån ökas dessa tvärtom av vissa delar i de nu framlagda kalkylerna, särskilt då av det som av styrelsen för järnverket anförts till stöd för förslaget att förvärva Mertainens gruvaktiebolag och för dess äskande om anslag för total avskrivning av i rördelsgjuteriet nedlagt kapital. Viserligen har intet av dessa förslag godtagits av regeringen och således ej heller framlagts för riksdagen, men detta förändrar i och för sig intet i omdömet om den bakomliggande kalkylen. Det är så till exempel icke utan att den känner en viss förvåning som erfar att den ena parten i det malmavtal som för järnverket är av så avgörande betydelse, anser sig böra i en offentlig skrivelse hävda att redogörelsen av järnverkets malmtillförsel dels innehåller uppgifter som äro "felaktiga" och behöva "beriktigas", dels uppgifter som behöva kompletteras. I samband därmed påpekas för övrigt att järnverket under hela sin verksamhetstid vid ett enda tillfälle uppfyllt avtalets föreskrift om rekvisitionstid beträffande malmleveranser.

Övervägande skäl såväl i vad angår räntabilitetskalkyler som kostnadsberäkningar tala för avslag å Kungl. Maj:ts proposition nr 74.

Regeringen har vidtagit särskilda åtgärder i syfte att begränsa alla investeringar. Riksdagen lär mycket snart komma att besluta en särskild skatt med uppgivet syfte av samma art. Dessa ingripanden drabba all investeringsbenägenhet, även den som inriktas på ofrånkomliga och mycket snabbt utmognande projekt.

Byggnadsregleringen har skärpts.

Det lär icke kunna hävdas att investeringar i ett företag, vars aktier ägas av staten, äro av annan samhällsekonomisk verkan än sådana i andra företag.

Statens lånebehov skall enligt finansministerns deklARATIONER nedbringas. Den rätta vägen att göra detta torde vara att begränsa de investeringar som bero på statsmakternas beslut.

De behövlige medlen torde — för så vitt meningen icke är att åstadkomma dem genom skärpningar i den indirekta beskattningen — få uppböras genom riksgäldskontoret. Detta ställer kontoret inför betydande svårigheter dels på grund av den otillräckliga tillgången på sparmedel, dels med hänsyn till nödvändigheten att under år 1951 skaffa medel för inlösen av under året förfallande statslån och för statsverkets mera "ordinarie" lånebehov.

Att företaga en investering av detta slag med i riksbanken upplånade medel är i nuvarande läge samhällsekonomiskt oförsvarligt.

Även starka samhällsekonomiska omständigheter tala alltså för avslag på propositionen.

Ett antal remissinstanser, som yttrat sig över den här behandlade framställningen, ha trots hård kritik icke "motsatt sig" att bolaget erhåller erforderliga kapitaltillskott för att kunna fullfölja sin utbyggnad. Skälet för denna ståndpunkt kan sammanfattas i konstaterandet att själva den kon-

kreta utbyggnaden generellt sett fortskridit så långt att ett avbrytande av densamma skulle medföra mycket stora kapitalförluster.

Detta är det enda skäl som kan åberopas för att riksdagen icke heller den skall motsätta sig förslaget om anslag och lånegaranti till Norrbottens järnverk i enlighet med proposition nr 74.

Tyvärr synes emellertid detta skäl vara så starkt att intet annat återstår än nödvändigheten att bifalla förslaget i dess huvuddrag. Det gäller då att få till stånd största möjliga begränsning av det nu behövliga tillskottet av friskt kapital samt säkrast möjliga garantier för att nya framställningar om ytterligare investeringsanslag icke skola visa sig behövliga. Detta förutsätter en sakkunnig och objektiv utredning av dels möjligheterna att begränsa utbyggnadsprogrammet, dels att genomföra detsamma under en längre tidrymd. Dessutom bör vid denna utredning tidigare kalkyler eftergranskas och de senast framlagda noggrant prövas såväl med hänsyn till sina belopp som med hänsyn till risken för ytterligare engagemang. Att denna utredning icke bör uppdragas åt styrelsen för Norrbottens järnverk aktiebolag torde framgå av vad ovan anförts rörande denna företagslednings tidigare kalkyler.

Vad möjligheten att åstadkomma begränsningar i utbyggnadsramen angår bör särskilt prövas huruvida möjlighet föreligger att avbryta byggandet av thomasveket samt helt eller delvis av de nyanläggningar utöver den tidigare ram, företagsledningen föreslår. Särskild uppmärksamhet förtjänar i detta sammanhang förslaget om byggande av central- och kallförråd samt av brukshotell och snickeri- och modellverkstad.

Vid en utredning av ovan antytt slag bör även övervägas sättet för finansieringen av den fortsatta utbyggnaden. Av statskontoret framförda synpunkter på denna fråga äro väl värda en närmare granskning. Det måste anses angeläget att även Norrbottens järnverk får vidkännas räntekostnaderna för sina investeringar även bokföringsmässigt i sådan grad som är företagsekonomiskt skäligt. Ett minimikrav härvidlag bör vara att nuvarande proportion mellan bolagets eget av staten direkt tillskjutna kapital och främmande skulder upprätthålles.

Föredragande departementschefen har med stöd av en upplysning från bolagsstyrelsen rörande förbrukningen av medel under nästa budgetår av den art, som är avsedd att bestridas av aktiekapitalet, minskat det begärda anslaget från 110 milj. kronor till 75 milj. kronor. Synbarligen har departementschefen därvid tänkt sig att utbyggnadsprogrammet skall fullföljas i huvudsaklig överensstämmelse med den av bolagsstyrelsen avgivna planen. Visar icke detta sig nödvändigt bör anslaget kunna ytterligare nedbringas. Att nu angiva hur stor den möjliga minskningen kan visa sig komma att bli är icke möjligt. Med hänsyn till hela frågans karaktär och till önskvärdheten att riksdagen giver eftertryck åt sin fordran på en genomgripande analys av hela komplexet, föreslå vi dock att det begärda anslaget sänkes

med 5 milj. kronor eller till 70 milj. kronor. Skulle en utredning visa att en sådan sänkning skapar synnerligen allvarliga svårigheter, bör framställning om ett med samma belopp utökat anslag senare kunna göras.

Vi hemställa,

att riksdagen i anledning av Kungl. Maj:ts proposition nr 74 måtte,

dels till aktieteckning i Norrbottens järnverk aktiebolag å kapitalbudgeten, fonden för statens aktier, för budgetåret 1951/52 anvisa ett investeringsanslag av 70 miljoner kronor,

dels ock besluta, att staten genom riksgäldskontoret skall ställa garanti i mån av behov för lån åt Norrbottens järnverk aktiebolag å högst 35 miljoner kronor,

dels för sin del uttala, att en utredning omedelbart bör företagas av särskilda sakkunniga rörande möjligheterna att begränsa utbyggnadsprogrammet för Norrbottens järnverk aktiebolag samt rörande vissa i samband därmed stående frågor i huvudsaklig överensstämmelse med vad i denna motion anförts.

Stockholm den 13 mars 1951.

Eric Nilsson
i Svalöv.

E. Birke.

Erik Hagberg,
Malmö.

Elis Håstad.
